

KAIP KALBAME

Aurelija Tamošiūnaitė

aurelijat@yahoo.com

01-11

Bei ar ir?

Neseniai buvau paklausta, kuo skiriasi jungtukai *ir* ir *bei* ir kada kurį vartoti. Klausantieji kiek ir nusistebėjo, jog lyg anksčiau jungtukas *bei* buvo beveik nevartojamas, negirdėtas. Net nesusimąščiusi tada atsakiau, kad *ir* ir *bei* yra sinonimai, ir *bei* galima vartoti ten pat, kur ir *ir*.

Būčiau ir pamiršusi šį pokalbį ir šiuos du jungtukus, jei neseniai akis nebūtų užkliuvusi už dviejų Ritos Miliūnaitės, kalbininkės, lietuvių kalbos kultūros specialistės, straipsnių apie šių jungtukų vartoseną. Ne tik prisiminiau buvusį pokalbį, bet suintrigavo ir straipsnių pavadinimai „Jungtuko *bei* normos – užtemimui prasidedant“ bei „Jungtuko *bei* vartosena – užtemimas tęsiasi“. Pamaniau, apie kokį užtemimą čia kalba autorė? Pasirodo, per pastaruosius keletą metų lietuvių spaudoje itin padažnėjo jungtuko *bei* vartosena. (Gal todėl ir manęs klaususieji stebėjosi, kad anksčiau, rodos, *bei* visai nebuvo...) Miliūnaitės teigimu, pastebimas reiškinys, jog jungtuko *ir* vartosena siaurėja, o *bei* plečiasi, nors šie du žodžiai yra ne visiškai sinonimai, o tik daliniai. Vadinasi, ne visada *bei* galima vartoti ten, kur vartojamas *ir*.

Tad kuo skiriasi šie jungtukai ir kada kurį vartoti? Pasiremsiu kai kuriais Miliūnaitės pateiktais skirtumais, kad kiek išblaškytume šį užtemimą ir sužinotume daugiau apie jungtuką *bei*.

Visų pirma *ir* vartojamas tiek šnekamojoje, tiek rašomojoje kalboje, tuo tarpu *bei* vartojamas dažniausiai **tik rašomojoje** kalboje. Kitas skirtumas, jog jungtukas *ir* jungia ir sakinio dalis, ir sakinius, tuo tarpu *bei* jungia **tik sakinio dalis**. Tad sakinyje „Trečiadienį Bulgarijos kurorte susprogus automobilyje įtaisytai bombai žuvo vaikas *bei* dar keturi žmonės buvo sužeisti“ jungtukas *bei* pavartotas netikslingai, nes šiame sakinyje jungiami du sakiniai, o ne sakinio dalys.

Dar vienas skirtumas tarp šių jungtukų vartosenos, jog *ir* sakinyje galima jungti ne tik vienarūšes sakinio dalis, tuo tarpu *bei* jungiamos **tik vienaarūšės**. Pagrindinis skirtumas tarp *bei* ir *ir*, jog *bei* jungiamos tik **panašios, artimos** sąvokos. Tuo tarpu *ir* tokių apribojimų neturi.

Apibendrinant galima pasakyti, kad jungtukas *bei* vartotinas dviem atvejais: norint susieti artimas sąvokas ir stilistiškai, vengiant kartoti jungtuką *ir*. Dažniausiai *bei* jungiami bendriniai daiktavardžiai, rečiau kitos kalbos dalys. Kita vertus, pasakymas „artimos sąvokos“ gali būti suvokiamas kiekvieno rašančiojo vis kitaip. Visų pirma čia svarbus kontekstas, kitaip tariant, apie ką eina kalba. Kita vertus, visada jungtuku *bei* bus jungiamos tos pačios kalbos dalys, t. y. vienarūšės sakinio dalys, pvz.: junginiuose *gydytojo parašas bei spaudas, dailės meistrai bei muzikos kūrėjai, panašumai bei skirtumai* ir t. t.

Tad vartokime *bei*, bet nepiktinaudžiaukime. O ten, kur tikrai nežinome, kurį jungtuką parašyti, niekada nesuklysimė pavartoję *ir*.

Pasinaudota Ritos Miliūnaitės straipsniais „Jungtuko *bei* normos – užtemimui prasidedant“ („Gimtoji kalba“, 2007, Nr. 10) ir „Jungtuko *bei* vartosena – užtemimas tęsiasi“ („Gimtoji kalba“, 2007, Nr. 11). Straipsnius taip pat galima rasti interneto svetainėje www.kalbosnamai.lt, „Skaitinių“ skyrelyje.